

Cuprins

Cuvânt înainte..... 9

Argument preliminar..... 11

Partea I Metodologie și orientări metodologice în sociologie

Capitolul 1. Metodologia cercetării: între teorie și normativitate	17
1.1. Unitatea metodologiei	17
1.2. Impactul teoriei sociologice asupra practicăi de cercetare	22
1.3. Implicații normative ale metodologiei	25
Note	30
Capitolul 2. Orientări ale practicii metodologice	32
2.1. Clasificarea orientărilor metodologice	32
2.2. Practici metodologice „obiective”	36
<i>Pozitivismul sociologic</i>	36
<i>Operationalismul</i>	39
<i>Empirismul</i>	41
<i>Analiza structurală</i>	47
<i>Analiza funcțională</i>	53
<i>Analiza sistemică</i>	58
2.3. Practici metodologice interpretative	69
<i>Sociologia interpretativă</i> a lui Max Weber	70
<i>Interacționismul simbolic</i>	76
<i>Etnometodologia</i>	81
<i>Fenomenologia sociologică</i>	86
Note	93

Partea a II-a Geneza și structura unui proiect metodologic de cercetare socială

Capitolul 3. Geneza proiectului metodologic	105
3.1. Deschideri opționale	106
<i>Sociologia ca filosofie sau știință socială</i>	106
<i>Individualism sau holism metodologic</i>	110
<i>Pozitivarea sau înțelegerea datelor empirice</i>	114
<i>Obiectivitate sau implicare ideologică</i>	120
3.2. Componentele proiectului metodologic	125
Note	131

Capitolul 4. Referințe ontologice ale analizei sociale	135
4.1. Unitățile primare de analiză	136
4.2. Integrarea unităților primare ale analizei	145
<i>Raționalitate și acțiune în structură</i>	149
<i>Poziibilități de caracterizare a structurii</i>	157
Note	160
Capitolul 5. Investigația empirică și analiza datelor.....	163
5.1. Formularea problemei cercetării	164
5.2. Demersul cercetării	170
<i>Modelul ipotecic</i>	171
<i>Modelul empiric</i>	180
<i>Culegerea datelor empirice</i>	193
<i>Analiza statistică și matematică a datelor</i>	196
5.3. Limbajul teoriei sociologice	202
Note	209
 Partea a III-a	
Prospectări ale unor noi direcții de dezvoltare	
Capitolul 6. Implicații metodologice ale schimbărilor unor presupozitii teoretice	217
6.1. Conceptul de <i>actor social</i>	217
<i>De la actorul rațional la cel evasirajonal : Econ și Human</i>	219
<i>Cunoașterea comună ca sursă a cunoașterii sociologice</i>	220
<i>Implicații pentru metodologia culegerii de date empirice</i>	223
<i>Asocierea de idei</i>	225
<i>Efectul de precedență</i>	228
<i>Facilitatea cognitivă</i>	229
<i>Eroarea de a crede și a confirma</i>	231
<i>Efectul iluzoriu al înțelegerii</i>	233
<i>Pilotarea și validitatea instrumentelor de investigare sociologică</i>	234
6.2. Tipuri de enunțuri predictive și o controversă sociologică :	
<i>cercetare cantitativă vs cercetare calitativă</i>	234
Note	239
Capitolul 7. Explicația în sociologie. O abordare metateoretică	241
7.1. Construcția explicației sociologice	242
<i>Sisteme sociale și sociologii alternative</i>	242
<i>Explicații sistemică și explicații individualiste</i>	243
<i>Transferul metodologic</i>	245
<i>Traекторii ale transferului metodologic</i>	247
7.2. Transferuri metodologice : traectorii teoretice și empirice	251
<i>Societalizare și individualizare</i>	251
<i>Individ și structură. Dualitatea structurii</i>	252
<i>Domenii ale investigației empirice și ale explicației sociologice</i>	256
7.3. Adecurarea metodologică	264
Note	268
 <i>Index de autori</i>	271

LAZĂR VLĂSCEANU este profesor în cadrul Departamentului de Sociologie al Universității din București. Domenii de cercetare: metodologia cercetării sociologice, tranzitii culturale în modernitatea recentă, guvernarea și managementul învățământului superior (probleme structurale, culturi organizaționale, politici instituționale), modele ale producerii, transmiterii și reproducерii sociale și ale relațiilor cunoașterii cu modificări în stratificarea socială. Dintre volumele publicate: *Metodologia cercetării sociologice. Orientări și probleme* (1983), *Metode și tehnici* (1985), *Universities and Reflexive Modernity. Institutional Ambiguities and Unintended Consequences* (CEU Press, 2010). De același autor, la Editura Polirom au apărut: *Sociologie și modernitate. Tranzitii spre modernitatea reflexivă* (2007), *Sociologie* (coordonator, 2011).

© 2013 by Editura POLIROM

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezentă o incălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Foto copertă: © Torian Dixton/Dreamstime.com

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iași, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,
sector 4, 040031, O.P. 53, C.P. 15-728

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

VLĂSCEANU, LAZĂR

Introducere în metodologia cercetării sociologice / Lazăr Vlăsceanu. – Iași: Polirom, 2013

Bibliogr.

Index.

ISBN print: 978-973-46-3292-3

ISBN ePUB: 978-973-46-3304-3

ISBN PDF: 978-973-46-3305-0

Lazăr Vlăsceanu

INTRODUCERE ÎN METODOLOGIA CERCETĂRII SOCIOLOGICE

Ediția a II-a revăzută și adăugită

POLIROM
2013

3.1. Deschideri opționale

Sociologia ca filosofie sau știință socială

O primă opțiune metodologică cu care se confruntă sociologul aflat în situația definirii unui proiect de cercetare socială este consonanță cu raportul dintre filosofia socială și știința socială. De cele mai multe ori dezvoltarea sociologiei ca știință socială s-a opus filosofiei sociale tradiționale. Pentru unii, separarea sociologiei de filosofia socială este acum irevocabilă; pentru alții, sociologia fără filosofie s-ar confrunta cu mari probleme conceptuale și de imaginație teoretică. Orientarea către filosofia socială sau către știința socială își are propria istorie și nu ne-am referi la ea dacă nu și-ar fi conservat, așa cum vom vedea, actualitatea și dacă nu ar avea implicații pentru organizația și realizarea unei cercetări sociale.

Tentația eliminării filosofiei din discursul sociologic are o istorie veche, avându-se în vedere când un anumit gen de filosofie, când filosofia în întregul ei, ca mod de cunoaștere sau de prezentare a cunoașterii în sociologie. După ce Condorcet dezvoltase ideea unei „fizici sociale” – ca analiză exactă a societății –, Comte a considerat că în starea sa „pozitivă” spiritul uman recunoaște imposibilitatea de a obține noțiuni absolute despre originea și evoluția fenomenelor, urmărind pur și simplu „să descopere cu ajutorul combinației juste dintre raționament și observație legile lor efective, adică relațiile lor invariabile de succesiune și similitudine”³.

Chiar dacă nu este vorba de eliminarea *integrală* a filosofiei, începuturile clasice ale sociologiei sunt marcate de necesitatea declarată a construcției unei filosofii de un tip nou în interiorul sociologiei, adică nespeculativă și rezultând din analiza concretă a fenomenelor sociale. E. Durkheim, urmând ideea lui Comte cu privire la stadiul „pozitiv” al societății și concepția lui Saint-Simon despre „industrialism”, s-a preocupat în mod constant de relația dintre filosofie și sociologie. La început a considerat că sociologia este în mare parte o disciplină „filosofică”, a cărei natură constă în combinarea eterogenă a unor generalizări abstracte, derivate din precepte *a priori*, și a propozițiilor rezultante din analiza empirică a faptelor sociale. Chiar de la începutul lucrării consacrate analizei fenomenului sinuciderii, Durkheim consideră că sociologia „se află încă în stadiul construcției de sisteme și al sintezelor filosofice. În loc să încerce să arunce lumină asupra unui sector limitat al câmpului social, ea preferă generalitățile strălucitoare... ”⁴.

Ulterior însă, în *Diviziunea muncii sociale*, Durkheim consideră că „această carte este înainte de toate o încercare de a trata faptele vieții morale în conformitate cu metoda științelor pozitive”⁵. Dacă în filosofiiile morale preexistente principiile morale erau deduse din postulate *a priori* despre caracteristicile esențiale ale naturii umane sau din psihologia umană elaborată filosofic, în studiul științific al vieții morale se procedează nu „prin extragerea eticii din știință, ci prin stabilirea unei științe a moralității”⁶.

Aceasta înseamnă că „știința fenomenelor morale” se dezvoltă prin „observarea, descrierea și clasificarea” transformărilor *concrete* produse în moralitate de schimbările sociale mai cuprinzătoare. Același lucru se poate spune și despre „știința socială”; în acest sens, Durkheim formulează în *Regulile metodei sociologice* postulatul metodologic de natură pozitivistă după care faptele sociale sunt „lucruri”. Pentru Durkheim,

prezența în sociologie a unor concepții filosofice generale este asociată cu existența unor idei confuze sau impresii vagi, care pot fi înălțurate prin considerarea faptelor sociale ca „lucruri” supuse unei cercetări obiective⁷.

Eliminarea generalităților sau conceptelor filosofice generale și studiul pozitiv al faptelor sociale sunt cele două condiții principale ale trecerii de la stadiul preștiințific al sociologiei la dezvoltarea sa științifică propriu-zisă. În opera lui Durkheim și, vreme indelungată, în cercetările care au urmat, sociologia s-a aflat într-o situație ambiguă în privința relației cu filosofia. Pe de o parte, se susținea necesitatea prezenței filosofiei (sau a raționamentului filosofic) în sociologie. Nu era însă vorba de filosofia clasica, construită prin deducții speculative din principii generale ipostaziate. Pe de altă parte, se afirma nu numai ideea eliminării raționamentelor filosofice speculative, ci și necesitatea folosirii metodelor de cercetare din „științe”, pentru a reda fenomenele sociale concrete prin caracteristicile lor statice și dinamice. Această situație contradictorie s-a menținut în timp, putând fi ilustrată prin noi exemple⁸.

Sociologii din perioada mai recentă s-au orientat cu precădere către dezvoltarea sociologiei ca știință socială, care, chiar dacă nu implică urmarea exemplului științelor naturii (Weber și Schutz au fost împotriva unei astfel de dezvoltări), presupune dezvoltarea unei metodologii științifice proprii de studiere a socialului. Pe de o parte, în cadrul sociologiei aşa-zise comprehensive, problema nu se pune *tale quale* în termenii aplicării în sociologie a metodelor de cercetare dezvoltate în științele naturii, ci se referă la producerea acelor generalizări teoretice despre faptele sociale care să fie similare, din punct de vedere *logic*, cu cele din aceste științe. O astfel de poziție poate fi statuată cu claritate: a) dezvoltarea unei metodologii de cercetare sociologică diferită de metodologia cercetării din științele naturii; b) producerea de propoziții teoretice (de tipul „legilor” sau „generalizațiilor empirice”) care să fie logic similare cu cele din științele naturii. Pe de altă parte, abordarea pozitivistă se îndreaptă către afirmarea modului de *producere* a propozițiilor teoretice în sociologie pornind de la analiza produselor cercetării specifice „științelor pozitive”, adică de la analiza propozițiilor lor teoretice, în vederea aplicării în sociologie a celorși procedee logice și metodologice. Numai că o astfel de tentativă a generat reacții nu mai puțin contradictorii. Două dintre aceste poziții, apărute la sfârșitul deceniului al șaselea din secolul trecut, au fost deosebit de influente în perioada care a urmat.

Una dintre ele a pornit de la procedeele de analiză logic-pozițivistă dezvoltate de Wittgenstein (în perioada ultimă a creației sale) și s-a concretizat în celebra lucrare a lui Peter Winch *Ideea de știință socială și relația ei cu filosofia*⁹. Winch contestă posibilitatea de constituire a unei științe sociale independente de filosofie, care să fie fundamentată pe dezvoltarea unei metodologii diferite de cea a științelor naturii și care să conducă la formularea unor generalizări teoretice similare logic cu cele din aceste științe¹⁰. Pentru Winch, relația dintre filosofie și sociologie este diferită de relația dintre filosofie și științele naturii, într-o asemenea măsură încât sociologia nu se poate dezvolta independent de filosofie, fiind parte componentă a acesteia. „Adesea se presupune că disciplinele care s-au dezvoltat recent, fără nici o bază teoretică pe care să se construiască mai departe cercetarea, sunt în special tentate să eliminate încurcăturile (*puzzles*) filosofice; se admite astfel că acesta este un stadiu temporar, care trebuie depășit cât mai curând posibil. Dar, din punctul meu de vedere”, consideră Winch, „ar fi greșit să se spună așa ceva despre sociologie; pentru că problemele filosofice

care apar aici nu sunt corperi străine, plăcute, care trebuie înălțurate înainte ca sociologia să poată avansa de-a lungul liniilor sale independente din punct de vedere științific. Din contră, însăși problema centrală a sociologiei, care rezidă în justificarea explicativă a naturii fenomenelor sociale în general, aparține filosofiei”¹¹.

Aceiunea umană este încărcată de semnificații (*meaningful*) și intențională (*purposive*), în sensul că este guvernată de reguli. Folosind expresia lui Wittgenstein – „urmarea unei reguli” – aplicată în studiul logic al limbajului, Winch consideră că semnificația, inteligențialitatea, sensul sau intenționalitatea acțiunilor sociale pot fi înțelese doar prin raportare la *regulile de conduită* care dirijează acțiunile umane și au valabilitate în contextul social și temporal considerat. A studia acțiunile sociale nu înseamnă a căuta cauzele, ci motivele acțiunii, iar identificarea motivelor coincide cu „înțelegerea acțiunii”. În consecință, rosturile cercetării sociale nu rezidă în formularea de legi, raporturi cauzale, generalizări empirice similare cu cele din științele naturii, ci în identificarea uniformităților specifice acțiunilor sociale diverse prin raportarea la regulile generative. Deci „noiunea de societate umană implică o schemă de concepte care este incompatibilă logic cu tipurile de explicații oferite de științele naturii”¹². Sociologia nu se dezvoltă teoretic în mod independent de filosofie, ci numai în cadrul filosofiei. Ea este o disciplină filosofică, nu științifică.

Demersul „obiectiv” de cercetare socială, care constă în utilizarea de tehnici statistice sau de altă natură pentru validarea ipotezelor sau rezultatelor empirice, aspiră la desprinderea sociologiei de filosofie și dezvoltarea ei ca știință. Postulatul implicit al unei astfel de poziții admite că această aspirație nu trebuie refuzată de analizele epistemologice comparative ale cunoașterii din științele naturii și din sociologie, pentru că sociologia este mult mai tânără, iar progresele sale științifice sunt deocamdată mai lente și de natură descriptivă.

Conform metaforei lui R. Merton¹³, în fizică a existat un Newton și un Einstein, dar pigmeii aflați pe umerii uriașilor văd oricum mai departe. Sociologia poate progresă lent, poate aduna date și informații care, cândva, vor fi integrate științific prin trecerea de la propoziții simple la „teorii cu rază medie de generalitate” și apoi la teorii generale mai cuprinsătoare. Pentru aceasta este nevoie să se asigure obiectivitatea cunoașterii și să se aibă drept cadru de referință progresele științelor naturii. Winch consideră însă că o construcție științifică a sociologiei este în contradicție cu natura fenomenelor sociale și umane, care nu pot fi studiate la fel ca fenomenele naturii. Doar urmând demersurile filosofice de analiză se poate ajunge la un studiu sociologic autentic al vieții umane în specificitatea sa ireductibilă, iar aceasta ar fi singura alternativă viabilă opusă demersului pozitivist.

Tot la sfârșitul deceniului al șaselea din secolul XX a fost publicată lucrarea lui C. Wright Mills, *The Sociological Imagination (Imaginajia sociologică)*¹⁴, care propune o perspectivă oarecum diferită de cea a lui P. Winch. Pentru Wright Mills „este evident faptul că în Statele Unite sociologia, aşa cum este ea cunoscută, a devenit... focalul de reflexii asupra științelor sociale. A devenit focalul considerațiilor de ordin metodologic, aria de manifestare prin excelență a preocupărilor de «teorie generală»”¹⁵. Din ansamblul tendințelor conturate în cercetarea sociologică, Wright Mills distinge trei: dezvoltarea unei teorii a istoriei, construcția unei teorii sistematice, generale, „academice” și extinderea studiului empiric al fenomenelor și problemelor sociale.

Critica metodică a sociologului american se îndreaptă atât către teoria generală, dezvoltată mai ales de Talcott Parsons în forma unei „superteorii” aride și complicate,

cât și către „empirismul abstract”, detașat de orice perspectivă teoretică mai cuprinzătoare. „Teoria sistematică, generală, prezentată de Parsons ca o «superteorie», s-a dezvoltat parțial sub influența formaliștilor germani Simmel și von Wiese și s-a concentrat asupra înlăncuirii, aglomerării și continuării rearanjării conceptelor; [...] prezintând că instituie «o teorie sociologică generală», superteoreticianul instituie, de fapt, un imperiu al conceptelor, din care sunt expulzate numeroase trăsături structurale ale societății umane recunoscute de mult timp ca fiind absolut indispensabile pentru înțelegerea societății”¹⁶.

Teoria structural-funcționalistă a lui T. Parsons ar fi construită în concordanță cu principiile deductiv-speculative ale discursului tradițional, clasic, formalist: „cauza fundamentală a înfățișării specifice a superteoriei o constituie alegerea încă de la început a unui nivel de gândire atât de general, încât adeptii ei nu pot să se sprijine logic pe observație. În calitatea lor de superteoreticieni, ei nu vor putea să coboare niciodată de pe culmile generalităților până la problemele concrete în contextul lor istoric și structural”¹⁷. În consecință, construcția filosofică tradițională a discursului teoretic *sociologic* amestecă nivelurile de abstracție și nu are nici o incidentă concretă; enunțurile sunt obscurizate de evaluări și cuvinte parazitare, iar atunci când îndeamnă la cercetarea concretă a realității sociale părăsește terenul propriei teorii sau conduce adesea la concluzii care contrazic teoria luată ca referință.

Din perspectiva lui Wright Mills, o astfel de „construcție filosofică tradițională” nu trebuie însă confundată cu perspectiva „analistului social clasic” (de tipul lui A. Comte sau E. Durkheim, E.A. Rose sau K. Mannheim, K. Marx, Max Weber, T. Veblen sau W.E.H. Lecky). În timp ce prima alternativă conduce la serii de abstractizări, nediferențiate și învăluite într-un limbaj mistificator, cealaltă este rezultatul „îmaginei sociologice”, eliberată de speculațiile lingvistice și de inhibiția metodologică, orientată către real, individ și istorie. Condiția fundamentală a dezvoltării sociologiei rezidă în cultivarea imaginației sociologice, pentru că aceasta „permite celui care o posedă să înțeleagă scena largă a istoriei în funcție de semnificațiile acesteia pentru viața interioară și cariera diferenților indivizi”, pentru că ea este „capacitatea de a trece de la o perspectivă la alta”, „de la cele mai impersonale și mai îndepărtate transformări la aspectele cele mai intime ale eului uman și de a vedea raporturile dintre aceste două genuri de aspecte”¹⁸.

Analizând caracteristicile „superteoriei” sociologice de tip parsonian, Wright Mills nu optează pentru menținerea filosofiei ca atare în cadrul discursului sociologic sau pentru dezvoltarea sociologiei prin sau în cadrul filosofiei. Mai degrabă am putea spune că, prin importanța pe care o acordă „îmaginei sociologice”, Mills consideră că utilizarea genului de raționament filosofic imaginativ în „știința socială” este condiția fundamentală a dezvoltării sociologiei. Sociologia nu se dezvoltă, cum ar spune Winch, numai pe terenul filosofiei, ci, după Wright Mills, mai degrabă ca o „regiune teoretică” specifică, ca știință socială, în măsura în care se eliberează de pretențiile filosofiei abstracte (ca în cazul lui Parsons) sau de inhibițiile metodologice extinse și cultivate de „empiriștii sistematici”. Dacă se păstrează „raționamentul filosofic”, atunci acesta este orientat sociologic și imaginativ, istoric și empiric, personal și transpersonal, într-un limbaj caracterizat prin claritate și distincție.

Pentru pozitiviști, prezența filosofiei în sociologie inhibă dezvoltarea „științei”, tot așa cum filosofia naturii a impiedicat dezvoltarea științelor naturii. Pentru adeptii

tendenței de „umanizare” a discursului sociologic, prezența filosofiei în sociologie sau dezvoltarea acesteia din urmă ca „disciplină filosofică” este fundamentală. Controversa astfel conturată își păstrează actualitatea și influențează puternic construcția teoretică a sociologiei prin: pozitivarea discursului sociologic sau umanizarea sa, în sensul de redare a specificului subiectivității umane; obiectivitatea concluziilor cercetării sau redarea expresivă a experienței umane a cercetătorului ca observator social; exactitate discursivă sau literaturizare sistematică. Astfel de probleme au fost și continuă să fie prezente în practica metodologică a sociologiei.

Individualism sau holism metodologic

Orientările obiective și cele interpretative se deosebesc nu doar în privința practicilor efective de cercetare, ci și a principiului sau principiilor generale care le călăuzesc. Astfel, în timp ce primelor (mai ales variantelor structurale și sistemic) le corespunde principiul holismului metodologic, celelalte se conformează principiului individualismului metodologic. Distincția aceasta este marcantă în istoria cercetărilor sociologice, iar actualitatea sa este incontestabilă în măsura în care generează proiecte metodologice specifice.

Teoriile sociologice din secolele XVIII-XIX și, parțial, chiar și cele din secolul XX s-au orientat cu precădere către înțelegerea și explicarea ordinii sau schimbării sociale globale, de la nivelul societal total. Cercetarea sociologică actuală, odată cu dezvoltarea tehniciilor și metodelor „nucleare” de investigare, se orientează însă spre aspectele microsociale. După cum spune R. Boudon, „astăzi, ambițiile sociologilor sunt în general mai modeste. Date fiind posibilitățile instrumentelor de care dispune sociologul, analiza sociologică modernă vizează mai degrabă să repereze logica schimbării în sistemele de interacțiune de dimensiuni suficient de restrânsă pentru a fi abordabile, decât să prezică schimbarea societăților pe termen lung”¹⁹.

Chestiunea are un dublu aspect. Pe de o parte, este vorba de extensiunea întrebărilor teoretice formulate: vizează acestea societatea în ansamblul său, ca tip de organizare sau funcționare socială, sau se reduc la subsisteme sociale „suficient de restrânsă pentru a fi abordabile”? Pe de altă parte, este vorba de o problemă metodologică mai generală, ce vizează raportul dintre individualismul și holismul metodologice²⁰. Astfel de probleme au devenit importante din punct de vedere metodologic odată cu trecerea de la filosofia socială la știința socială și este firesc ca implicațiile lor să-și găsească expresie în modul de realizare a cercetărilor sociale.

Individualismul metodologic este un principiu al cercetării sociale care stipulează că faptele, fenomenele, procesele sociale trebuie să fie explicate în termenii datelor despre persoanele umane individuale²¹. Individii sau actorii individuali implicați în situații interacționale sunt „atomii” logici ai analizei sociologice, referințele prime și ultime ale oricărei cercetări sociale. Sociologul nu analizează „aggregate” sociale, adică totalități postulate care sunt insuficient delimitate în timpul și spațiul sociale sau care nu dispun de organe reprezentative. De exemplu, propoziția „țara X nu respectă normele de drept internațional și întreprinde acțiuni războinice” are, din punctul de vedere al individualismului metodologic, sens teoretic, întrucât subiectul propoziției desemnează un „actor policeal” (guvernul) implicat în mecanismul deciziei colective. Adică, în

acest caz, se face referire la o „totalitate” socială bine delimitată, care dispune de reprezentativitate, definită social. În schimb, dacă nu se aduc precizări suplimentare privind subiectul ei, propoziția „clasa muncitoare din țara X este împotriva angajării în acțiuni războinice” nu are sens teoretic din punctul de vedere al aceluiași principiu, întrucât se referă la un „agregat” sau „conglomerat de persoane fără reprezentativitate și nedelimitat social și spațio-temporal”²².

Presupozițiile cercetărilor orientate de principiul individualismului metodologic ar fi următoarele :

- a) constituenții primari ai lumii sociale sunt persoanele individuale ;
- b) indivizi umani se manifestă prin acțiuni și interacțiuni sociale ;
- c) acțiunile sunt purtătoare de semnificații, iar în interacțiuni au loc negocieri între indivizi cu privire la schimburile de semnificații, pentru a ajunge la statuarea și respectarea unor reguli sau norme ;
- d) acțiunile individuale sunt mai mult sau mai puțin conforme cu dispozițiile, motivele, aşteptările, anticipările și înțelegerea particulară a situațiilor sociale ;
- e) situațiile sociale complexe rezultă dintr-o configurare particulară a indivizilor, a dispozițiilor lor, a interacțiunilor, negocierilor și regulilor instituite și se constituie în anumite condiții de mediu social ;
- f) fenomenele sociale transindividuale sau organizarea instituțională a societății nu pot fi explicate decât după ce am ajuns la o înțelegere, descriere, explicare a fenomenelor sociale generate individual.

O examinare, fie și sumară, a acestor presupozitii nu poate să nu pună în evidență asemănarea lor, uneori până la identitate, cu aspectele principale ale oricărei dintre practicile metodologice interpretative. De altfel, principiul individualismului metodologic a fost formulat în mod detaliat mai întâi de Max Weber și a fost reluat apoi, în esență sa, de toți reprezentanții „sociologiei interpretative”. Mai departe, individualismul metodologic a devenit dominant în analizele centrate pe „alegerea rațională” (*rational choice analysis*), în care actorul social este eminentamente un actor rațional²³.

Acest principiu se referă atât la tipurile de date cu care operează sociologia (e.g., date calitative care se referă la semnificații, negocieri intersubiective, motive etc.), cât și la formele pe care trebuie să le ia explicațiile teoretice, considerând că acestea sunt semnificative în măsura în care sunt formulate în termenii specifici faptelor, cu privire la indivizi umani singulari. În consecință, un astfel de principiu conduce la :

- a) atomism sociologic, în sensul că orice teorie socială se referă la persoanele individuale și ia forma unei teorii despre semnificațiile vehiculate interindividual ;
- b) nominalism filosofic, în măsura în care entitățile sociale de tipul instituțiilor sau asociațiilor sunt considerate modele abstracte, construite cu scopul de a interpreta acțiunile individuale, iar „tipurile ideale” sunt jînta și finalitatea oricărei explicații ;
- c) psihologism, pentru că orice fenomen social este explicat în mod direct prin fenomene de ordin psihologic (dispoziții individuale, tranzacții interindividuale de semnificații, raportarea comportamentelor la motive, norme, reguli, tradiții etc.) ;
- d) ceea ce St. Lukes numește „teorie negativă”²⁴, pentru că refuză statutul epistemologic al propozițiilor de tip logic, considerându-le false, și admite numai formulări de tipul „generalizațiilor empirice” (în sensul pe care l-am menționat în capitolul